

Franko Oreb

STARO PUČKO PREDGRAĐE DOBRI U SPLITU

Splitska srednjovjekovna predgrađa su se počela formirati još u srednjem vijeku, međutim njihov intenzivniji razvoj započinje u drugoj polovini XV stoljeća kada se u njih sve više naseljava pučanstvo iz zaleđa, koje bježi pred turskim naletima. Njihov urbani razvoj je bio ovisan o rasporedu posjeda na tom području, o postojanju crkvenih građevina, o gradnji utvrđenja oko grada, kao i o doseljenu novih stanovnika, većinom izbjeglica pred Turcima. Isto tako su ratni događaji, trgovina, česte zarazne bolesti (kuga, kolera) imali vidnog utjecaja na njihovo širenje, odnosno uništavanje i propadanje.

Predgrađe Dobri se nalazi sjeverozapadno od gradskih utvrđenja. Naziv mu dolazi od samog bunara ili zdenca vode. Naime, prije obnove Dioklecijanovog vodovoda u Splitu nije bilo pitke vode, nego samo na dva mjesta, jedan u gradu, a drugi izvan njega. U ostalim bunarima je bila voda pomiješana s morem. Po dobroj ili slatkoj vodi ona dva mjesta su i dobila ime, tako da se ono u gradu nazvalo »Dobrić«, a ono izvan njega »Dobri«.

Na ranijim planovima iz XVI i početka XVII stoljeća, poglavito na Camutićevoj karti Splita iz 1571. i Topografskoj karti Splita i okolice iz 1650, nisu prikazana i označena splitska predgrađa. Prvi pouzdaniji izvor za proučavanje njihova urbanog razvoja su karte i crteži vojnog inženjera J. Santinija iz druge polovine XVII stoljeća,¹⁾ koji je dosta precizno fiksirao izgled Splita i njegovih predgrađa u to vrijeme. Na spomenutoj Santinijevoj karti iz 1666. označeno je i predgrađe Dobri. Karta predstavlja kombinaciju tlocrtnog i per-

spektivnog prikazivanja, na kojoj je grad sa svojim obrambenim sistemom prikazan tlocrtno, a predgrađa u perspektivi. Ovo predgrađe je još prikazano i na Calergijevoj karti iz XVII stoljeća²⁾, na planu Splita od Adama iz 1764.³⁾, kao i na planu iz 1784. od Francesca Gironcija.⁴⁾ Iz ovih planova XVII i XVIII stoljeća može se zaključiti da se ovo naselje, kao ni ostala splitska predgrađa, nije formiralo po nekoj određenoj urbanističkoj koncepciji, niti je imalo pravilan raster ulica, već je ono nastajalo stihijski, uz nekadašnje putove, od kojih su se s vremenom formirale neke današnje ulice: Kačićeva-Slavićeva Kruševića gumno na istoku, Ćiril-Methodova-Kninska-Manderova na zapadu, što se jasno može uočiti na spomenutim planovima. Na katastarskom planu iz 1930.⁵⁾ može se pratiti razvoj i širenje ovog naselja, koje je prostorno već definirano u približno današnjim granicama.

Karakteristiku ovog naselja, kao uostalom i ostalih splitskih predgrađa (Varoš, Lučac), činili su objekti pučke arhitekture, kamene kuće, pretežno jednokatnice, koje su imale sve one arhitektonske elemente karakteristične za pučko graditeljstvo dalmatinskog podneblja (dvostrešni krovovi pokriveni kamenim pločama ili kupom kanalicom, balatura-ma nad predsvođenim ulazima u konobu u prizemlju, luminarima i malim intimnim dvorištima). Među istaknutije građevne sklopove u ovom predgrađu, gledajući s povijesnog aspekta, treba spomenuti stari kompleks crkve i samostana Gospe od Zdravlja, koji je vezan za dolazak bosanskih franjevacu u Split, pred turskom opasnošću.

Godine 1728. franjevci su na dražbi dobili dvije manje kuće na Dobrom, u

njih se uselili i time udarili temelje današnjem samostanu. Samostanski kompleks se izgrađivao i formirao u vremenu od skoro dva stoljeća. Godine 1895. je konačno završeno formiranje toga sklopa povezivanjem dviju prvotnih kuća raznim dogradnjama kao i izgradnjom novog objekta 1862. u jedinstveni građevni kompleks i njegovom kompletnom nadogradnjom za još jedan kat. Crkva je sagrađena u vremenu od godine 1759—71. u baroknom stilu, a zvonik 1846. za koji je, prema nekim izvorima, vezano ime prvog splitskog konzervatora Vicka Andrića.⁶⁾

Stara barokna crkva je srušena, a na njenom mjestu je prema projektima arhitekta Lavoslava Horvata izgrađena nova, današnja crkva Gospe od Zdravlja od 1935—37.

Dok su ostala splitska predgrađa, Varoš na zapadu i Lučac na istoku grada, uglavnom sačuvala svoju kompaktnost i prostornu organizaciju, te su kao takvi i zaštićeni kao istaknute ambijentalne cjeline pučkog graditeljstva, dotle su sjeverna splitska predgrađa Dobri, a još više Manuš, većim dijelom uništena novijom izgradnjom, koja je očito na ovom sjevernom dijelu bila intenzivnija. Ta novija izgradnja s kraja prošlog i početka ovog stoljeća, ona između dva rata kao i ova najnovija, razbila je cjelovitost i prostornu strukturu ovog predgrađa, tako da danas više ne možemo govoriti o kompaktnosti i prostornoj jedinstvenosti pučkog ambijenta, već o pojedinim preostalim sklopovima pučkih objekata čija se dominantna uloga izgubila među novijom izgradnjom. Na temelju usporedbe stanja iz katastra 1830. i današnjeg, došlo se do konstatacije da je vrlo mali broj kuća ostao sačuvan do danas u izvornom obliku. Većina kuća je tokom vremena raznim predgradnjama, dogradnjama i nadogradnjama izgubila prvobitni izgled. Čitavi ambijenti su nagršeni, a mnoge kuće su i srušene a na njihovim mjestima sagrađene nove.⁷⁾ U okviru granica natječajne zone, a na temelju navedenih konstatacija, kao i izvršenih analiza valorizacije, Zavod je smatrao da je u sadašnjem sklopu samostanskog kompleksa i crkve Gospe od Zdravlja potrebno sačuvati samu crkvu koja predstavlja istaknuto ostvarenje moderne hrvatske arhitekture između dva rata, a što se tiče samostanskog sklopa, stav je izražen još pred osam godina, a u vezi s urbanističkim rješenjem novog gradskog centra što ga je izradio Urbanistički biro 1960.⁸⁾

S obzirom na spomeničku vrijednost ostatka klaustura iz XVIII stoljeća, koji predstavlja jedini izvorni ostatak starog samostana (samostan se naime u više navrata adaptirao i pregrađivao) i zvonika iz XIX stoljeća, izdavanje lokacije za novi samostan je uslovljeno traženjem da se sačuvaju ova dva objekta, da se uklope u buduće rješenje samostanskog sklopa, a da se o postojećem stanju današnjeg samostana izradi kompletna arhitektonska dokumentacija.

Isto tako treba sačuvati zgradu Hvarskog narodnog kazališta, koja je građena 1891—93. prema projektu Vecchettija i Bezića i koja je zaštićena kao spomenik kulture.⁹⁾

Sve konzervatorske i restauratorske radove na zgradi HNK potrebno je izvesti prema elaboratu Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu izrađenom 1976/77.¹⁰⁾

Od preostataka pučkog predgrađa istaknutiju vrijednost imaju dva sklopa, jedan na sjeveru (ugao Ćiril-Metodove i Manderove ulice), a drugi u Kninskoj ulici na jugu.

Ako sjeverni sklop neće biti moguće sačuvati zbog prometnog rješenja (proširenje Bihacke ulice prema Kavanjinovoj), potrebno bi bilo sačuvati barem ovaj južni sklop, koji pored izvjesnih renesansno-baroknih stilskih elemenata ima i određene kulturno-povijesne vrijednosti, s rodnom kućom splitskog pjesnika Luke Botića i sredinom u kojoj je boravio još jedan Splitsanin, istaknuti narodnjak Dujam Mikačić.¹¹⁾ U ovom slučaju bi ovaj sklop ostao ne samo kao reminiscencija na staro pučko predgrađe, već bi se mogao adaptirati u jedan manji kulturni centar s raznim kulturnim sadržajima (čitaonica, biblioteka, prostorije kulturno-umjetničkih društava i sl.). Za preostale sklopove pučkog graditeljstva, koji su u analizama valorizacije tretirani kao objekti pučke arhitekture, ostavljeno je na volju projektantima, odnosno natjecateljima, da nađu takva rješenja koja bi ih eventualno mogla uklopiti u suvremeni gradski centar, naravno, ako je to moguće, i s novim sadržajima (specifično ugostiteljstvo, dalmatinske konobe, prodavaonice suvenira i sl.) ostvariti specifičan ugođaj u novom gradskom centru. Naravno, ovo je bila samo sugestija, koja će ovisiti o nizu objektivnih, društvenih faktora i okolnosti, ali isto tako o idejama i sposobnosti projektanta da uklope ovaj stari građevni fundus u novo gradsko tkivo. Isto tako upo-

zoreno je i na neke zgrade iz kraja prošlog i početka ovog stoljeća (u analizi valorizacije označene kategorijom; karakteristične zgrade XIX-XX stoljeća), s izvjesnim karakteristikama neostilova i secesije (sklop u Ćiril-Methodovoj ulici, na početku Slavićeve i Manderove) koje se ostavljaju na volju projektantima da ih po mogućnosti uklopi u urbanističko rješenje novog centra. Takvih građevina ima i izvan područja zahvata (Kruševića gumno, prva zgrada »Zadružnog saveza« u Livanjskoj ulici građana 1914. godine po projektu splitskog arhitekta Petra Senjanovića. Isto tako izvan područja zahvata ima i nekoliko istaknutijih građevina, podignutih između dva rata, kao Osnovna škola (1930) građana prema projektu Josipa Kodla, uglovnica u Bihackoj ulici (1937.) po projektu splitskog arhitekta Zlatibora Lukšića.¹²⁾

Za ove objekte koji su van natječajne zone, a koji imaju određene arhitektonske ili stilske vrijednosti, također je ostavljeno na volju projektantima da ih, koliko je moguće, uklopi u novo urbanističko rješenje. Osim toga treba sačuvati dva objekta koji su i zaštićeni kao spomenici kulture. To je kuća Gaje Bulata (1836—1900.) u Bihackoj ulici br. 4, najzaslužnijeg borca za narodni preporod u Splitu. Kuća je sagrađena 1890. prema projektu graditelja Thara iz Königsberga u stilu uobičajenom na kraju XIX stoljeća za ladanjske kuće u krajevima srednje Evrope, bez istaknutih ukrasa na vanjskim dijelovima i sa švicarskim tornjem. Kuća je imala prostran vrt uređen po talijanskom a dijelom po engleskom hortikulturnom rješenju. Danas je veći dio vrta uništen novogradnjom na istočnoj strani. Stilski namještaj iz ove kuće u kojoj je Gajo Bulat živio sve do svoje smrti čuva se u Muzeju grada Splita.¹³⁾ U zaštićene objekte spada i ljetnikovac obitelji Capogrosso u Kavanjinovoj ulici br. 6, sagrađen krajem XVIII stoljeća. On ima posebnu vrijednost jer je od svih poznatih baroknih ljetnikovaca u splitskoj okolini, u svojim bitnim dijelovima ostao nepromijenjen od vremena gradnje.¹⁴⁾

Potrebno je upozoriti i na arheološki lokalitet na Solinskoj cesti (današnja bašta Studenskog centra), na kojem su 1954. godine otkriveni ostaci starokršćanskog bazilikalnog sklopa, koji su ponovo zatrpani. Taj je lokalitet vrlo interesantan zbog neposredne blizine Dioklecijanove palače i odnosa prema njoj.¹⁵⁾ Zato treba respektirati teren s

ovim ostacima, ponovo ga otkriti, konzervirati i prezentirati prema izrađenom projektu Zavoda, čime bi se u novom gradskom tkivu dobio atraktivan arheološki punkt. Upozoreno je posebno na zgradu starog vodovoda u neposrednoj blizini ovog lokaliteta (obnovljenu 1880. godine), jednu od najkarakterističnijih kamenih objekata arhitekture XIX stoljeća, koju također treba uklopiti u novo urbanističko rješenje.¹⁶⁾

- 1) G. Santini, *Diverse vedute di Città di Dalmazia fatte l'anno 1666.* (Mapa originalnih crteža u Muzeju grada Splita).
- 2) L. Katić, *Topografske bilješke solinskog polja, VAHD, LII, 1935—49* (Original karte u zadarskom Historijskom arhivu).
- 3) R. Adam, *Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalato in Dalmatia*, London 1764. (Muzej grada Splita).
- 4) D. Božić-Bužančić, *Tlocrt Splita izrađen 1784, Kulturna baština 5—6/1976*, (pronaden u Državnom arhivu u Veneciji).
- 5) Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju u Splitu.
- 6) A. Crnica, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik 1939.
- 7) U lipnju 1978. raspisala je Skupština općine putem Društva arhitekata grada javni natječaj za urbanističko rješenje ovog dijela Splita, gdje je predviđeno da se formira novo središte. U sastavljanju propozicija učestvovao je i Zavod za zaštitu spomenika kulture. Ovaj kratki povijesni prikaz razvoja naselja Dobri skupa s analizama valorizacije i tretmana, koje su radili F. Oreb i I. Bikić iz Zavoda, uz konzultaciju dr T. Marasovića iz Urbanističkog zavoda Dalmacije, te katastarske karte iz 1830. predstavlja konzervatorsku podlogu za natječaj novog gradskog centra.
- 8) Arhiv Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, br. dopisa 869/70. od 6. studenog 1970.
- 9) Br. 349 Registra Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, br. Rješenja 24/56—68. od 27. IV 1968. god.,
- 10) Elaborat je radila posebna komisija Zavoda u kojoj su bili i predstavnici Regionalnog zavoda, Muzeja grada, Arheološkog muzeja i Društva prijatelja kulturne baštine Splita.
- 11) J. Kortšek, *Dujam Mikačić*, Split 1963.
- 12) D. Kečkemet, *Moderna arhitektura u Dalmaciji, Arhitektura 156—7*, 1976. S. Muljačić, *Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću*, Zbornik DIT-a, Split 1958.
- 13) Kuća je zaštićena Rješenjem Regionalnog zavoda br. 24/29 od 6. kolovoza 1973. i upisana u Registar nepokretnih spomenika istog Zavoda pod brojem 688.
- 14) Rješenje Regionalnog zavoda br. 24/41 od 3. rujna 1973. br. registra 624.
- 15) G. Novak, *Povijest Splita I. MH 1957, URBS, Split, 1957.*
- 16) Zaštićeno provedbenim urbanističkim planom »Splitski poluotok«.

Rodna kuća Luke Botića na Dobrome